Türk edebiyatına, 19. yy sonlarında Fransız şiirine hakim olmuş sembolizmi getiren Ahmet Haşim'in (1887-1933) 'O Belde' adlı şiiri ilk kez, "şiir ve Tefekkür" adlı derginin 2 Eylül 1909 tarihli sayısında yayımlanmış daha sonra 1921'de çıkan 'Göl Saatleri' adlı kitabına da dahil edilmiştir.

Aslında, dikkatle okunacak olsa, bir iki kelimenin açıklanması ile, bu yüzyılın başında kaleme alınmış, ilk bakışta ağdalı şiirlerden bile zevk alınabilir. Buna bir örnek, Haşim'in bu son kerte güçlü bir ifade ile yazılmış şiiridir. Açıklamasız okunduğunda bile şiirin yarısından fazlasının belirli bir kültür düzeyini tutturmuş bir kişi tarafından kolaylıkla anlaşılması gerek.

Şiir, güneş batmakta iken, bir deniz kenarında olduğunu düşlediği sevgilisine hitap ederek başlıyor. 59 dizeden oluşmuş eser teması itibariyle dörde bölünüyor. İlk bölümünde (1-11. dizeler) sevgili olarak nitelenen güzel kadın, özlem ve gurbetin verdiği usanç ile hüzünlüdür.

İlk iki dizede anlaşılamayacak bir şey yok. Sevgili deniz kenarındadır ve hafif bir rüzgar saçlarını dalgalandırmaktadır:

1. Denizlerden
2. Esen bu ince havâ saçlarınla eğlensin.

Ondan sonraki üç dizede bilenememesi olası sözcükler şöyle:

melâl = sıkıntı, can sıkıntısı, usanç
şâm = akşam

3. Bilsen
4. Melâl-i hasret ü gurbetle ufk-ı şâma bakan
5. Bu gözlerinle, bu hüznünle sen ne dilbersin

O halde, güneş batmakta, uzaklara dalmış bakışları ve hüzünlü yüzü ile sevgili, şiiri söyleyene güzel görünmektedir:

"Bilsen
Özlem ve gurbet sıkıntısıyla akşam ufkuna bakan
Bu gözlerinle, bu üzüntünle sen ne güzelsin"

Şiire, başka şiirlerinde olduğu gibi gene akşam hakimdir. Haşim, gerçekleri olduğu gibi gösteren gün ışığından hoşlanmaz. Kaçar ve kurtuluşu gün batımında ya da akşamda bulur.

6. Ne sen,
7. Ne ben,
8. Ne de hüsnünde toplanan bu mesâ,

9. Ne de âlâm-ı fikre bir mersâ
10. Olan bu mâi deniz,
11. Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz.

mesâ = akşam
âlâm-ı fikr = fikir acıları, üzüntüleri
mersâ = liman
mâi = mavi

"Ne sen ne ben ne güzelliğinde toplanan bu akşam ne de fikrin acılarına bir liman olan bu mavi deniz, can sıkıntısını anlamayan bu kuşakla tanışığız."

Haşim, burada, onu anlamayan o günkü kuşaktan, çevresinden şikayet etmektedir. Gerçek maddi dünyada var olan çağdaşı nesil ile özdeşleşememekte, manevi dünyada yani hayalindeki sevgiliye yakınmakta, ona sığınmakta, çatışmaya girmektense içine kapanmayı yeğlemektedir.

İkinci bölümde (12-26. dizeler) gerçek dünya ile olan uyuşmazlık sevgiliye anlatılarak irdelenmekte.

12. Sana yalnız bir ince tâze kadın
13. Bana yalnızca eski bir budala
14. Diyen bugünkü beşer,
15. Bu sefil iştiha, bu kirli nazar,
16. Bulamaz sende, bende bir ma'nâ,
17. Ne bu akşamda bir gam-ı nermîn
18. Ne de durgun denizde bir muğber
19. Lerze-î istitâr ü istiğnâ

nermîn = yumuşak, ince
muğber = dargın, kırgın
lerze = titreyiş
istitâr = içe kapanma
istiğnâ = çekimserlik

"Sana yalnız bir ince taze kadın, bana yalnızca eski bir budala diyen bugünkü insan, bu sefil iştiha, bu kirli bakış, ne bizde bir anlam ne bu akşamda ince bir tasa ne de durgun denizde kırgın bir içe kapanma ve çekingen titreyiş bulur."

20. Sen ve ben
21. Ve deniz
22. Ve bu akşamki lerzesiz, sessiz
23. Topluyor bû-yi rûhunu gûyâ.

24. Uzak
25. Ve mâi gölgeli bir beldeden cüdâ kalarak
26. Bu nefy ü hicre müebbed bu yerde mahkûmuz...

bû = koku
cüdâ = ayrı, ayrı düşmüş
nefy = sürgün
hicr = ayrılık

"Sen ve ben ve deniz ve sözde ruhunun kokusunu titreyişsiz, sessiz toplayan bu akşam, uzak ve mavi gölgeli bir diyardan ayrı kalarak, burada, sürgün ve ayrılığa sonsuza dek mahkumuz."

Müebbed ve mahkum sözcüklerinden de anlaşıldığı gibi Haşim, yazgısına razıdır. Dış dünyadan çekilerek içine kapanmış, sessizliği edilgince kabullenmiştir. Seçtiği kurtuluş hayal dünyasındadır ve belli ki sevgilisini yanında arzulamaktadır.

Şâm ve mesâ sözcüklerinden sonra burada da akşam kelimesine rastlıyoruz. Deniz mavi, ayrı kalınan diyar mavi, aşağıda göreceğimiz gibi akşam mavidir. Bu temel sözcük, Servet-i Fünun devrinde yaygın biçimde kullanılan bir semboldür. Halid Ziya'nın, 'Mâi ve Siyah'ında da, mavi, siyah ile temsil edilen gerçek dünyadan kaçışı ve hayal alemine sığınışı belirtir.

İlk iki bölümde hayalindeki sevgili ve gerçek dünya ile uyuşmazlığı sunulduktan sonra, üçüncü bölümde (27-47. dizeler) kaçıp sığınılan o belde betimleniyor.

27. O belde?
28. Durur menâtık-ı dûşîze-yi tahayyülde;
29. Mâi bir akşam
30. Eder üstünde dâimâ ârâm;
31. Eteklerinde deniz
32. Döker ervâha bir sükûn-ı menâm.

menâtık = mıntıkalar, bölgeler
dûşîze = el değmemiş
ârâm = dinlenme
ervâh = ruhlar
menâm = uyku

"O belde mi? Hayalin el değmemiş bölgelerinde durur. Üstünde mavi bir akşam sürekli dinlenir. Eteklerinde deniz, ruhlara bir uyku sessizliği döker."

Böylece, o beldenin kesinlikle hayalinde olduğunu anlamış bulunuyoruz.

33. Kadınlar orda güzel, ince, sâf, leylidir,

34. Hepsinin gözlerinde hüznün var
35. Hepsi hemşiredir veyâhud yâr;

leyl = gece

"Orada kadınlar güzel, ince, temiz, gece gibidir. Hepsinin gözlerinde senin hüznün var. Hepsi ya kızkardeş ya da sevgilidir."

Haşim'in kızkardeşi yoktu. Ancak, çok sevdiği annesini çocukken yitirmesi onun içine kapanık ve hüzünlü kişiliğinde büyük rol oynamıştır.

36. Dilde tenvîm-i ıstırâbı bilir
37. Dudaklarındaki giryende bûseler, yâhud,
38. O gözlerindeki nîlî sükût-ı istifhâm

dil = gönül
tenvim = uyutma
giryende = ağlamaklı
nîlî = çivit mavisi

"(Kadınların) dudaklarındaki ağlamaklı öpücükler ya da gözlerindeki mavi soru sessizliği, gönül acısını dindirmeyi bilir."

39. Onların ruhu, şâm-ı muğberden
40. Mütekâsif menekşelerdir ki
41. Mütemâdî sükûn u samtı arar.

mütekâsif = yoğun
samt = suskunluk

"Onların, kırgın akşamdan yoğunlaşmış menekşeler olan ruhu sürekli durgunluğu ve sessizliği arar."

42. şu'le-î bî-ziyâ-yı hüzn-i kamer
43. Mülteci sanki sâde ellerine
44. O kadar nâtüvân ki, âh, onlar,
45. Onların hüzn-i lâl ü müştereki,
46. Sonra dalgın mesâ, o hasta deniz
47. Hepsi benzer o yerde birbirine...

şu'le = alev

bî-ziyâ = ışıksız
nâtüvan = güçsüz
lâl = sessiz, suskun

"Ayın hüznünün ışıksız parıltısı sanki yalnız ellerine sığınmış. Ah, o kadınlar öylesine güçsüz ki onların ortak ve sessiz hüznü, dalgın akşam, hasta deniz, hepsi orada birbirine benzer."

Burada kullanılan, hüzn-i kamer, dalgın mesa, hasta deniz gibi terimlerle maddi dünya (ay, akşam, deniz) manevileştiriliyor (hüzün, dalgın, hasta). Şair, karamsar ve umutsuz bir tablo çiziyor.

48. O belde
49. Hangi bir kıt'a-i muhayyelde?
50. Hangi bir nehr-i dûr ile mahdûd?
51. Bir yalan yer midir veya mevcud
52. Fakat bulunmayacak bir melâz-ı hulyâ mı?

dûr = uzak
melâz = sığınak

"O belde, hangi hayali bir kıtada? Hangi uzak bir ırmakla sınırlanmış? Bir yalan yer midir ya da var olan ama bulunmayacak bir hulya sığınağı mı?"

53. Bilmem... Yalnız
54. Bildiğim, sen ve ben ve mâi deniz
55. Ve bu akşam ki eyliyor tehzîz
56. Bende evtâr-ı hüzn ü ilhamı
57. Uzak
58. Ve mâi gölgeli bir beldeden cüdâ kalarak
59. Bu nefy ü hicre müebbed bu yerde mahkûmuz...

tehzîz = titreme
evtâr = teller

Ahmet Haşim

"Bilmem... Yalnız bildiğim, sen ve ben ve mavi deniz ve bende hüzün ve ilham tellerini titreten bu akşam, uzak ve mavi gölgeli bir diyardan ayrı kalarak, burada, sürgün ve ayrılığa sonsuza dek mahkumuz."

Bu şiiri Haşim, serbest müstezat [1] biçiminde yazmıştır. Anlam ve ses birliğinin sağlanması amacıyla, aşağıda ilk bölümün şemasından görüldüğü gibi, vezin sürekli değişir.

1. Me fâ i lün
2. Me fâ i lün / Fei lâ tün / Me fâ i lün / Fâ'lün
3. Fâ'lün
4. Me fâ i lün / Fei lâ tün / Me fâ i lün / Fe i lün
5. Me fâ i lün / Fei lâ tün / Me fâ i lün / Fâ'lün
6. Me fâ
7. i lün
8. Fe i lâ tün / Me fâ i lün / Fe i lün
9. Fe i lâ tün / Me fâ i lün / Fâ'lün
10. Me fâ i lün / Me fâ i lün
11. Me fâ i lün / Fei lâ tün / Me fâ i lün / Fe i lün

Notlar: Haldun Haznedar - 1994

[1] Divan edebiyatında, hoş bir uyum sağlama amacıyla, gazelin bir dizesinden sonra aynı veznin ilk ve son parçasının eklenmesiyle yazılan şiirlere müstezat denir. Bunun için kullanılan temel vezin

mef'u:lü/ mefa:ilü/ mefa:ilü/ feu:lün

ve onun türevi

mef'u:lü/ feu:lün

idi.

Servet-i Fünuncular bu tek kalıbın dışında istedikleri vezni, hatta aynı şiirde birkaç vezin ve türevlerini kullandılar. Divan gazelinin dizelerini tek tek kırmak yerine, şiir cümlesini istedikleri gibi böldüler, kafiyeyle sınırlanmadılar. Bu özgür tutuma serbest müstezat adını verdiler. İşte, örnek olarak, 'O Belde'nin ilk 3 dizesinde bunu görüyoruz:

Denizlerden
Esen bu ince hava: saçlarınla eğlensin.
Bilsen

Me fâ i lün
Me fâ i lün/ Fei lâ tün/ Me fâ i lün/ Fâ'lün
Fâ'lün